

MARÍA VICTORIA MORENO: *ELEXÍAS DE LUZ*

MARÍA VICTORIA MORENO: *ELEXÍAS DE LUZ*

Xesús Rábade Paredes

Resumo: María Victoria Moreno non foi profesora nin escritora tópica. Como García Lorca, a quen estuda e admira, Galicia entrou nela como un signo profundo e verdadeiro que a impresiona, principalmente a través do amor e a terra, notas ambas e dúas de percepción cutánea, sensorial, que impregnan toda a súa produción na nosa lingua. Biografía e texto creativo son indisolubles na autora, que encara vida e obra como viaxe no mundo para facer o ben. Tal cosmovisión, anagnórise ou recoñecemento substánciase nunha serie de conceptos ou palabras clave que percorren os seus versos e as súas prosas.

Abstract: María Victoria Moreno was not a commonplace teacher or writer. Like García Lorca, who she studied and admired, Galicia had a profound and genuine impact upon her, principally through love and the land itself, which would condition her cutaneous and sensory perception that is imbued in all her production in Galician. Biography and creative writing are inextricably linked for her, who regards life and artistic work as a journey through the world whose purpose is to do good. Such a worldview, anagnorisis or recognition is substantiated in a series of key concepts or words that traverse her poetry and prose.

Palabras chave: María Victoria Moreno, itinerancia, luz outonal, evocación, identidade, marxinalidade, diverxencia, paixón amorosa como pulsión transformadora.

Key words: María Victoria Moreno, Itinerance, autumnal light, evocation, identity, marginality, divergence, romantic passion as transformative drive.

Mas recibí las flechas que me asignó Cupido
y amé cuanto ellas puedan tener de hospitalario.

Antonio Machado

Estes versos do autor de *Campos de Castilla*, a quen a nosa autora tivo en alta estima, resumirían ben a intención lírica desta profesora que chega a Galicia a comezos da década de 1960 e que non tarda en abrazar as boas causas, empezando pola lingua, coa mediación dos seus mellores portavoces: os poetas. Sensibilidade, espírito aberto e xenerosidade son notas que definen a esta cacereña universal que enraizou entre nós para quedar.

Elexías de luz (2006) é o fermoso título dun madurado libro de poemas que a nosa “peregrina nas gándaras da vida” deixa aberto sobre a mesa dos desvelos, en proceso, como a vida e como a escrita, certamente inconcluso. Neste volume caben outros libros que se soñaron e acaso se plasmaron, mais de momento fáltannos os textos. Unha actitude lírico-subxectiva de saudades marca e determina o conxunto desta obra. Ao modo de Rosalía ou de Cunqueiro, toda a produción dela se organiza como un sistema perfecto de interrelacións e de correspondencias, razón que nos conduce a situar á fronte a súa poesía, xénero nela o menos editado (o que non significa o menos preferido e cultivado) e que compendia as claves da produción global da escritora.

Contrariamente ao que puidese parecer, non hai ningunha colisión nin paradoxo entre os conceptos de elexía e luz, pois a memoria nostálxica do tempo, por máis que sexa ardida, garda sempre o remol que quenta e pulsa en dirección á luz, ao amor pleno, arela permanente na poeta como faro de vida:

Esa cántiga viva da fervenza
que era arrollo na chaira
é éxtase de espello onde as estrelas
se confunden coas almas.

Auga que gardas tesouros de sabencia,
¿onde cantas agora?

Este é o ton do libro no seu núcleo acabado, ao que estorban algúns textos concibidos por ela claramente como de circunstancias. Un centro poderoso ou conxunto de poemas unitarios, constituídos por espléndidos sonetos, redondillas e formas libres de paralelismo e acento popular, establece o sentido profundo desta mensaxe lírica. Velaí unha viaxe secuenciada de amor e desamor.

Nun dos sonetos (“paisaxe antiga”) explicita a poeta: “...Mais non quero eu pensar que o tempo ido / sexa cinza ou poeira... sexa fume”, porque aínda é pasado

que se evoca con forza, que “levita en volutas luminosas” e, ao sentir da voz lírica, “ofrece espiñas doces, tristes rosas”. Trátase dun sentimento de perda con luz dentro, luz de ocaso, outoniza, tan propia dos seus textos e da sazón dos froitos. É como se na poeta, xa madura de oficio e de experiencias, se cumprisen os temores do deus Bran (un deus nostálxico) e pasase a ser cantora de paisaxes perdidas. Así, fronte a versos de plenitude erótica, que existen –pero menos–, triunfa a sede de amor e a saudade amorosa: “Chora en versos a pluma nos solpores...”.

Unha nota común –fonda melancolía cantada en versos longos e serenos, de musicalidades libres apoiadas na cadencia clásica– unifica en actitude e ritmo boa parte do libro. As vellas sombras (queridas e odiadas en verso rosaliano) presíden novos cantos, respostas líricas puras que se intensifican e descansan no molde do soneto ou que descubren sorprendentes matices nas combinacións do paralelismo inmóbil, tan adecuado para o ton elexíaco, autoelexíaco e autobiográfico de “un novo corpo limpo que soñaba co vento”. Cabe salienta a sabia integración no discurso poético de formas e de ritmos da lírica galega, que coñece moi ben, ou do amplo curso literario castelán no que chega formada, que non coñece menos. Evócanos con frecuencia a Amado Carballo, a musa lírica de Celso Emilio Ferreiro e sobre todo a García Lorca, o dos *Seis poemas galegos* e mesmo o de *Poeta en Nueva York*, retomado baixo o prisma da musa surrealista nun poema senlleiro, “[vagas do mar en sombra]”, que nos amosa a desolación, o descaougo ante a natureza torturada por unha civilización caótica e absurda,

onde habitan as xoias e os perfumes
lonxe están as pousadas de cascudas
xergas fedentas
cópulas sórdidas
das que sairán mirrados
sen enxoval
sen horizonte
espidos
os nenos de ollos fondos
e peitos afundidos...

[...]

éxtase de cilindros
o bemeúve lóstrego
na gándara do asfalto firme e rexo
semáforos rameiras
válvulas e meniños
todos sos e perdidos.

É outra veta amorosa na defensa dos débiles. Porque un espírito sensible coma ela ten que ser receptivo a toda causa nobre e alzar a voz censora contra os amos do mundo, os seres deshumanos de mirada sombriza:

Non ten nome, nin patria, nin amores,
non ten acougo, nin pracer, nin gloria
quen escribiu en odio a infanda historia
da morte, das soidades e das dores.

Citamos a Amado, a Ferreiro e a Lorca, tres esteos no sentimento lírico da terra, que a nosa autora acolle e sabe interpretar. As súas “cántigas” e as súas seguidillas con bordón, como na voz galega do andaluz, son positivas respostas ante unha natureza viva e libre e unha xente que leva escritas dentro as leis da mesma. Estas palabras de Ortega sobre Lorca resultan axustadas á autora de *Elexías*: “un sentido vexetal da existencia (que) vive con preferencia na súa pel. O ben e o mal teñen valor cutáneo antes de nada: o bo é o suave, o malo é o que roza asperamente”. Gozosamente inmersa na paisaxe, a poeta déixase ir no seu feitizo e renace galega na súa resposta lírica (nas vivencias, na lingua, nas resonancias estróficas e rítmicas...):

Esa lúa de prata
atopou o tesouro
que eu perdera na auga.

O tratamento do amor aparece inxerido na propia natureza, como xa é uso no vello Cancioneiro. Elemento iluminador da vida, o sentimento amoroso que percorre este libro presenta, como nos grandes líricos galegos, substanciais orixinalidades no seu enfoque: unha identificación coas forzas vivas do cosmos e unha prevención fronte á tendencia (castelá) de signo ascético:

mais este doce laio
que habita nas distancias asequibles
resolto en vento maino.

Sentimento, pois, espido de connotacións impostas e suxeito ao modelo natural da vida: ledicia plena, incerteza, arela insatisfeita, dor... O seu marco por norma é un cosmos vivo do que emana unha tendencia á unión e onde a poeta intúe, como os nosos primitivos, particulares símbolos:

nas bágoas mornas dos caudais máis fondos
 cereixas
 maceira en flor
 único amor.

A saudade como sentimento xenuíno cruza e condiciona o tratamento deste canto amoroso nesa arela de infinitude que se inscribe no fondo do sentir colectivo e á que a literatura galega lle debe a mellor parte dos seus trazos:

Cando a soidade atopa
 remanso e calma
 escóitanse cantigas
 dentro da alma.

Debemos salientar, finalmente, tres sonetos, de rítmica galega e de factura clásica perfecta, que a poeta sitúa sobre o centro de *Elexías de luz*. Baixo o rubro “Mosteiro cisterciense de Ferreira, doce abeiro de flores”, a autora reflexiona a partir destes títulos: “hai un lugar á fin dese camiño...”, “cantan a Deus” e “hai un reino de paz que por min chama”. Afastada do lixo da existencia —escéptica e serena—, cunha actitude lírica moi próxima á de Ramón Cabanillas de *Samos* (1958), María Victoria Moreno semella recrearse nun clima paradisíaco de fe, retiro e paz, e canta ou imaxina a vida monacal, coa oración, os traballos e o deber das profesas, inmersa na paisaxe de excelsas vibracións. Hai un protagonismo lírico afervoadado e unha voz que se confesa cansa da vida e escéptica do mundo: “No corpo e mais na alma, unha canseira / de séculos gravita...”; “Énchese o aire de fragancias puras”; “reza o merlo en queixumes lexendarias / e escoitan con sosego as pedras vellas”, e “Eu quixera morrer aló en Ferreira”, versos e tamén epitafio literario que a abraza máis se cabe ao humus desta Terra.